

УДК (100) «20»:332.135:620.9

Мальований О.О.

Еволюція енергетичного фактору в діяльності регіональних інтеграційних об'єднань АСЕАН та МЕРКОСУР на початку ХХІ ст.

Проаналізовано еволюцію енергетичного фактору в міжнародних відносинах на початку ХХІ століття через призму його впливу на регіональний інтеграційний процес в межах таких об'єднань як АСЕАН і МЕРКОСУР. Виявлено спільні і відмінні риси вирішення енергетичної проблематики в діяльності інтеграційних утворень Південно–Східної Азії і Південної Америки.

Ключові слова: інтеграція, енергетичний фактор, енергетична дипломатія.

Наприкінці 1990–х р. світова економічна система зазнала певних змін у зв'язку з дією наслідків фінансової кризи в Південно–Східній Азії, та кризи високотехнологічного сектору економіки США. Нестабільність основних інвестиційних сфер спричинила пошук інституційними інвесторами, такими як страхові компанії, недержавні пенсійні фонди, інститути колективних інвестицій, можливості для підвищення надійності і прибутковості капіталовкладень. Одним з таких об'єктів зацікавлення стала нафтова сфера економічних відносин. Саме з початку 2000–х р. енергетичний фактор, ключове значення в якому займають питання пов'язані саме з нафтою, набуває нового характеру і все менше залежить від геополітичних та фундаментальних (видобуток, переробка, постачання) чинників. Умовою для формування нового характеру енергетичного фактору в міжнародних відносинах стає перетворення нафти в об'єкт широкого зацікавлення фінансових інститутів, а отже об'єкту фінансових спекулятивних маніпуляцій, що приносили стабільні прибутки. Нафта, як основний компонент цілого спектру енергетичних джерел, стає найбільш атрактивною сферою інвестування. Солідність і перспективність цього ресурсу на той час підтверджувалася високою динамікою зростання економічного розвитку таких східних гігантів як КНР і Індія, які в свою чергу щораз потребували все більших обсягів надходжень енергоресурсів. Тому в 2000–х р. питання міжнародних відносин енергетичної тематики стають на передній план. Ключовим прикладом вияву енергетичного фактору можна назвати агресію США в Іраку, що розпочалася в 2003 році. Саме тоді з боку США було здійснено операцію із захоплення одного з ключових нафтодобувних регіонів світу. Такі дії наймогутнішої держави повністю вписувалися в процес набуття нафтою нової ролі інвестиційного поля для ключових фінансових інститутів Заходу. Це можна прослідкувати також на тому прикладі, що з падінням пропозиції у зв'язку з військовими діями на Близькому Сході ціна на реальному ринку нафти залишалася стабільною [9], чого не сталося на ринку спекулятивному, де йшла торгівля ф'ючерсними контрактами на нафту. Саме така ситуація спричинила невинуватене зростання цін на енергоносії, особливо в час спекулятивного буму в 2005–2008 рр.

Окрім нафтового напрямку з початку 2000–х р. чільне місце в енергетичному факторі міжнародних відносин займає постійний супутник нафти – природний газ. Останній завжди був у прямій залежності від рівня актуальності нафти, так як не міг мати, в силу своєї природи, вільного ринку обігу. Але зростання його споживання поступово виводить цей ресурс з нафтової тіні на позицію одного з основних компонентів енергетичного фактору в сучасних міжнародних відносин. Це виявилось в спробі створити газовий «ОПЕК» на початку 2001 р. Ліквідності природного газу на міжнародних ринках сприяло також формування протягом 2000–х рр. світової системи обігу зрідженого виду природного газу у вигляді будівництва ЗПГ–терміналів і їх з'єднання морськими

газовозами. На сьогодні значна частина світового обігу природного газу припадає саме на цю систему і з року в рік вона стає все більшим конкурентом газогінних систем.

Саме прив'язка до останніх систем ряду країн Європи і Азії, призвело до виникнення на початку 2000–х років і впровадження в дію міжнародних відносин принципів так званої енергетичної дипломатії. В контексті їх впливу на міжнародні відносини з'являються ряд проблем, регіонального типу з явним енергетичним відтінком: проблема Каспійського регіону; проблема арктичного шельфу; проблема о. Спартлі Південно–Китайського моря та ін. Ці питання стосуються суперечливих вузлів у міжнародних відносинах, пов'язаних із встановленням контролю над перспективними регіонами видобутку вуглеводневої сировини. Практичний вияв енергетичної дипломатії виявився у вигляді ряду енергетичних протистоянь, що охопили Центрально–Східну Європу в др. пол. 2000–х рр. Ці конфлікти в черговий раз вказали на важливість енергетики як стабілізаційного чинника економічного розвитку країн регіону. Окрім цього в ході цих конфліктів виявилася нова природа міжнародних відносин поч. ХХІ ст., за якою рядом країн на енергетичну сферу покладається роль основного інструменту досягнення поставлених геополітичних цілей. Також газові війни показали що орієнтація лише на декілька ресурсів не давали гарантій енергетичної стабільності. Це призвело до поступового відновлення значення кам'яного вугілля як третього основного компоненту енергетичного балансу країн.

В 2008 році початок і поглиблення світової фінансової кризи не обійшлося без вказаного ажіотажу навколо нафтових активів, коли рівень ціни на цей енергоносіє досягши свого історичного максимуму влітку на осінь різко скотився не зважаючи на скорочення видобутку країнами ОПЕК. Ця обставина показала відносність фундаментальних обставин для впливу на енергетичний фактор. Світова рецесія зумовила скорочення споживання енергоносієв. Криза також спричинила часткову переорієнтацію енергоспоживання світової економіки з традиційних нафтопродуктів на такі ресурси як природний і сланцевий газ; кам'яне і буре вугілля; відновлювальні джерела та ін.

Енергетичний фактор в першій пол. 2000–х р. виявив ще одну свою сферу впливу і поле для його використання. Це передусім економічна регіональна інтеграція. Найбільш успішною і результативною в цій сфері стала робота в рамках ЄС. Але паралельно європейській інтеграції розвиток аналогічних проєктів продовжувався в латиноамериканському регіоні і в Південно–Східній Азії. Ці два регіони, на відміну від європейського, мають багато спільних рис. Це передусім зосередження уваги МЕРКОСУР в Південній Америці і АСЕАН в Південно–Східній Азії на вирішенні практичних питань, пов'язаних із розбудовою і об'єднанням енергетичних потужностей і інфраструктури.

Другим за активністю після ЄС в енергетичній сфері стало інтеграційне об'єднання Південно–Східної Азії – АСЕАН. Початок 2000–х рр. для АСЕАН був ознаменований подоланням наслідків кризи 1997–1998 років і збільшення інтеграційної динаміки, що не могло оминати і енергетичну сферу, як одну з ключових галузей економічного співробітництва. Так, на XVII саміті міністрів енергетики АСЕАН було прийнято План дій в сфері енергетичної співпраці на 1999–2004 рр. [14]. В документі найбільша увага зверталась на участь в асеановських енергетичних проєктах приватного капіталу, зокрема в розглянутому на засіданні ради з нафтових питань АСЕАН (ASCOPE) проєкті трансасанівського газопроводу (TAGP)[25]. В ході вказаних засідань міністрами з енергетичних питань було високо оцінено перші кроки практичної роботи Центру з питань енергетики АСЕАН (АСЕ). На наступному засіданні в 2000 р. було задекларовано пришвидшення потреби в створенні спільної енергосистеми, яка б включала газопровід TAGP і електророзподільну мережу. Для сприятливого ходу виконання даних проєктів було вирішено створити спільне підприємство [22]. Актуалізація «газового питання» простежувалась також в підписанні Меморандуму порозуміння в газовій сфері АСЕАН в 2002 р., за яким країни АСЕАН, спіраючись на угоду 1986 р. і наступні документи з енергетичної співпраці, зобов'язалися якнайшвидше реалізувати проєкт трансасанівського газопроводу [26]. В 2003 р. для забезпечення вирішення практичних питань в створенні TAGP було створено Консультативну Раду з питань природного

газу (AGCC), яка мала слугувати дорадчим органом при ASCOPE [23]. Паралельно з газовою кооперацією, найважливішим питанням АСЕАН стає формування спільної мережі електроенергії.

В 2004 році було прийнято В'єтнамську декларацію в якій визначалася основна ціль АСЕАН до 2015 року – перехід на інший рівень інтеграційного розвитку і створення економічного співтовариства АСЕАН[27]. Відповідно до декларації в 2004 р. було узгоджено і прийнято План дій з енергетичної співпраці АСЕАН на 2004 – 2009 рр., головними практичними напрямками якого проголошувалося створення спільної електромережі, прокладання TAGP, підвищення ролі вугілля, збільшення використання енергозберігаючих технологій і впровадження відновлювальних джерел енергії[15]. Енергетична тематика була однією з головних на XI саміті АСЕАН 2005 р. в Лаосі. Президент Філіппін Глорія Гарсія запропонувала створити загально регіональний паливний резерв, який був передбачений Угодою з нафтової безпеки від 1986 р., щоб сприяти підтриманню енергетичної безпеки в регіоні на фоні зростаючих цін на енергоносії [3,с.216].

МЕРКОСУР не виявили такої активності як ЄС і АСЕАН в першій пол. 2000–х рр. Це пояснюється як характером інтеграційного процесу, так і умовами впливу енергетичного фактору на інтеграційне утворення. Співпраця в енергетичній сфері у латиноамериканському об'єднанні МЕРКОСУР ґрунтувалося на комплексі документів 1990–х рр.[8;6;7], а також ряду дво– і трьохсторонніх угод із розбудови електрогенеруючої і розподільчої інфраструктури. Енергетичні кризи внутрішньо–регіонального характеру, що спіткали двох основних учасників МЕРКОСУР Бразилію (2001) і Аргентину (2004) вказали на слабкі місця регіонального забезпечення енергією.

На сучасному етапі при вирішенні енергетичної проблематики досліджені об'єднання фокусують свою діяльність на схожих цілях. Проте зважаючи на характер кожного із об'єднань і динаміку їх розвитку енергетична проблематика та методика її вирішення є індивідуальною для кожного з інтеграційних утворень.

Схожа за динамікою, але кардинально інша ніж європейська за змістом ситуація склалася в процесі вироблення спільної енергетичної політики в рамках АСЕАН на сучасному етапі. Як і раніше основи енергетичної співпраці визначалися в ході щорічних зустрічей міністрів енергетики АСЕАН (АМЕМ). Зустріч в 2006 р. була присвячена черговому витку підвищення цін на енергоносії, тому для збереження динаміки зростання економік було вирішено звернути увагу на забезпечення зовнішніх поставок енергоресурсів[17]. В наступному році АМЕМ виносять на перший план розгляду такі питання, як вивчення аспекту співпраці в ядерній енергетиці; підвищення енергоефективності; розвиток конкуренції на регіональних ринках [21]. Також на зустрічі було підписано Меморандум взаєморозуміння АСЕАН із створення єдиної енергосистеми[24]. В 2008 році на бангкокській зустрічі АМЕМ було утворено комітет з питань об'єднання енергосистем АСЕАН (АРГ); визначено першу зустріч АСЕАН в справі атомної енергії, а також прийнято остаточний проект угоди з нафтової безпеки АСЕАН (АПСА) який мав замінити аналогічну угоду від 1986 року[19]. Подальше розгортання світової рецесії вплинуло на ефективність і змістовність роботи АМЕМ в 2009 р. По перше підписання угоди АПСА було відкладено на невизначений час. По друге розглянуті в цьому році питання повторювали основні тези висловлені на попередній зустрічі [20]. Зустріч 2010 року була присвячена питанням екології і змінам клімату. Потрібно відзначити на зустрічі форсування питання створення трансасіанського газопроводу[18]. Окрім цього на зустрічі було прийнято третій план розвитку енергетичної співпраці АСЕАН на 2010–2015 роки[16]. План був розрахований на посилення співпраці в енергетичній сфері для втілення проекту із створення до 2015 року економічного співтовариства АСЕАН.

В Західні Півкулі найбільшу результативність в справі вироблення основ енергетичної співпраці серед інтеграційних об'єднань проявив МЕРКОСУР. Внаслідок збільшення споживання природного газу саме сектор постачання природного газу стає перспективною сферою співпраці в енергетичній галузі. В червні 2005 р. на саміті МЕРКОСУР в Асунсьйоні був оголошений план створення так званого «енергетич-

ного кола» [10]. Цей проект містить в собі ряд заходів для реального з'єднання різних газотранспортних систем в одну, субрегіональну. Особливо цей план став реальним з початком приєднання до МЕРКОСУР багатої на енергоносії Венесуели в 2006 р. Наприкінці 2005 р. Венесуела запропонувала учасникам МЕРКОСУР проект з побудови «трансконтинентального газопроводу». Енергетика, як інтеграційне питання, постала на лінії співпраці МЕРКОСУР з асоційованими членами організації. Так, особливим моментом стало підписання в 2005 р. Угоди про регіональну енергетичну взаємодоповнюваність між Аргентиною, Бразилією, Парагвасом, Уругвасом з одного боку і Чилі, Болівією, Колумбією, Еквадором і Перу з іншого[13]. В 2006 р. було прийнято Меморандум із створення спеціальної робочої групи з біопалива представниками «четвірки» МЕРКОСУР і Венесуелою[5]. Результатом роботи робочої групи стало прийняття плану дій в сфері біопалива[11]. Саме координація спільних зусиль країн–учасниць об'єднання має запобігти можливим енергетичним кризам локального і регіонального масштабу.

Окремим моментом активізації енергетичного кооперування в межах МЕРКОСУР стало об'єднання зусиль в нафтовій сфері у зв'язку з підвищенням мазутного попиту для використання на ТЕС. Тому в 2005 р. Аргентина, Бразилія і Венесуела підписали угоду про створення регіональної енергетичної компанії Petrosur. Компанія мала координувати роботу із розвідки, добування, переробки і транспортування нафти в прикордонних регіонах [2].

Як бачимо, енергетичною співпрацею в др. пол. десятиліття були охоплені майже всі країни Південної Америки, але каталізатором цього процесу як і раніше виступали чотири країни МЕРКОСУР. Саме на зустрічі представників цих країн, на першому південноамериканському енергетичному саміті в 2007 р., було прийнято серію важливих рішень, до яких приєдналися й інші учасники форуму[4]. Відповідно до ініціатив на 2009 р. було заплановано початок будівництва трансконтинентального газопроводу, а також домовлено розпочати вироблення основних позицій Енергетичної хартії регіону, аналогічної європейській. Хартія мала відобразити регіональну співпрацю в енергетичній сфері всього спектру.

В 2008 р. виникла небезпека поширення наслідків зростання цін на енергоносії в південноамериканському регіоні. Це призвело до нової активізації діалогу про співпрацю між учасниками МЕРКОСУР. За результатами цієї роботи був відновлений проект будівництва північно–аргентинського газопроводу для забезпечення болівійським газом «четвірки». Бразилія і Аргентина взяли на себе зобов'язання взаємного постачання природним газом в різних частинах регіону. Такі угоди були покликані стабілізувати систему взаємного постачання енергоресурсами. Ці обставини вплинули також на вироблення в 2009 році рекомендацій країнам МЕРКОСУР в сфері відновлювальної енергетики і енергозберігання [1,с.12]

Таким чином в 2000–х рр. відбулося формування нової природи енергетичного чинника який отримавши фінансовий чинник впливу став більш багатограним і менш передбачуваним в міжнародних відносинах. Також потрібно відзначити розширення в 2000–х рр. енергетичного чинника за рахунок таких компонентів як природний газ класичного видобутку і транспортування; альтернативних до нього зрідженого і сланцевого природного газу; а також ренесанс значення вугілля (кам'яного, бурого, торфу); посилення впровадження проектів відновлювальної енергетики. Ускладнення структури і сили впливу енергетичного чинника зумовили виникнення і втілення принципів т.зв. енергетичної дипломатії що призвело як до виникнення нових геополітичних точок напруги так і вираження цієї напруги в енергетичні протистояння. Криза, що розпочалася 2008 року, внесла певні корективи в стан міжнародних енергетичних відносин, проте не здійснила кардинальних змін в цій сфері.

Відповідно до особливостей еволюції енергетичного фактору в першій половині 2000–х рр. і на сучасному етапі відбувалися зміни у виробленні спільних принципів енергетичної співпраці в рамках найбільш успішних після європейського інтеграційних утворень – АСЕАН, МЕРКОСУР. Ці об'єднання на поч. 2000–х рр. зосередили свою увагу на подоланні наслідків фінансових і енергетичних криз. У подальшому в

енергетичній сфері ці об'єднання впевнено взяли курс від інфраструктурної співпраці до вироблення і реалізації планів із створення спільних енергетичних просторів на кшталт європейського. Загалом можна підкреслити зростаюче значення енергетичного фактору для кожного з регіональних інтеграційних утворень, зокрема в умовах пошуку виходу зі світової економічної кризи.

Список використаних джерел

1. Загальні рекомендації щодо енергетичної ефективності в області МЕРКОСУР 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://goo.gl/LjBfg> 4 жовтня 2010.
2. Кузьмин В.В. Латинская Америка: интеграция и двусторонние экономические связи // Латинская Америка. – 2008. №2. – с.41–42
3. Малетин Н.П. АСЕАН: четыре десятилетия развития. – М.: МГИМО–Университет, 2007. – 312 с.
4. Маргаритська декларація про початок південноамериканської енергетичної співпраці квітень 2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://goo.gl/D77mq> 4 жовтня 2009
5. Меморандум із створення спеціальної робочої групи з біопалива 2006. – Режим доступу: <http://goo.gl/BEAop> 4 жовтня 2010
6. Меморандум про взаєморозуміння з торгівлі та інтеграції в сфері електроенергії в МЕРКОСУР. 1998 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://goo.gl/yn8a%20> 4 жовтня 2010 р
7. Меморандум про взаєморозуміння з торгівлі та інтеграції в газовій сфері та газовій промисловості в МЕРКОСУР. 1999 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://goo.gl/ygcDh> 4 жовтня 2010 р.
8. Основи енергетичної політики МЕРКОСУР. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://goo.gl/ZCTeR> 4 жовтня 2010 р.
9. Основные тенденции и закономерности изменения мировых цен на нефть (2001–2015 гг.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://esco-ecosys.narod.ru/2010_7/art073.pdf 13 вересня 2010
10. Південноамериканське енергетичне коло 2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://goo.gl/ts5az> 4 жовтня 2010
11. План дій щодо співробітництва МЕРКОСУР в сфері біопалива [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://goo.gl/Xjwnr> 4 жовтня 2010
12. Рекомендації щодо поновлювальних джерел енергії в області МЕРКОСУР 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://goo.gl/X0USj> 4 жовтня 2009
13. Угода про регіональну енергетичну взаємодоповнюваність між учасниками МЕРКОСУР і асоційованими 2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://goo.gl/f57F3> 4 жовтня 2010
14. ASEAN Plan of Action for Energy Cooperation 1999–2004, Bangkok, Thailand 3 July 1999 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aseansec.org/6577.htm> 20 липня 2010
15. ASEAN Plan of Action For Energy Cooperation (APAEC) 2004 – 2009 Makati City, Metro Manila, Philippines, 9 June 2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://www.aseansec.org/pdf/APAEC0409.pdf> 23 липня 2011
16. ASEAN Plan of Action on Energy Cooperation (APAEC) 2010–2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aseansec.org/22675.pdf> 20 липня 2010
17. Joint Media Statement of the 24th ASEAN Ministers on Energy Meeting Vientiane, 27 July 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aseansec.org/18582.htm> 20 липня 2010
18. Joint Media Statement of the 28th ASEAN Ministers on Energy Meeting (AMEM) «Energy and Climate Change» Da Lat, Viet Nam, 23 July 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aseansec.org/24940.htm> 20 липня 2010
19. Joint Ministerial Statement of the 26th ASEAN Ministers on Energy Meeting (AMEM) Bangkok, 7 August 2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aseansec.org/23144.htm> 20 липня 2010
20. Joint Ministerial Statement of the 27th ASEAN Ministers on Energy Meeting Mandalay, Myanmar, 29 July 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aseansec.org/23744.htm> 20 липня 2010

21. Joint Ministerial Statement The 25th ASEAN Ministers on Energy Meeting (AMEM) Singapore, 23 August 2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aseansec.org/20843.htm> 20 липня 2010
22. Joint Press Statement of the 18th ASEAN Ministers on Energy Meeting, Ha Noi, Viet Nam, 3 July 2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа <http://www.aseansec.org/632.htm> 23 липня 2011
23. Joint Press Statement of the 21st ASEAN Ministers on Energy Meeting, Langkawi Island, Malaysia, 3 July 2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://www.aseansec.org/14952.htm> 23 липня 2011
24. Memorandum of Understanding on the ASEAN Power Grid Singapore, 23 August 2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aseansec.org/20918.htm> 20 липня 2010
25. The 17th ASEAN Ministers on Energy Meeting, Bangkok, Thailand, 3 July 1999 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа <http://www.aseansec.org/1723.htm> 23 липня 2011
26. The ASEAN Memorandum of Understanding on the Trans-ASEAN Gas Pipeline (TAGP), Bali, Indonesia, 5 July 2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://www.aseansec.org/6578.htm> 23 липня 2011
27. Vientiane Action Programme (VAP) 2004–2010 Vientiane 29 November 2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aseansec.org/VAP-10th%20ASEAN%20Summit.pdf> 20 липня 2010

Малёванный А.А. Эволюция энергетического фактора в деятельности региональных интеграционных объединений АСЕАН и МЕРКОСУР в начале XXI в.

Проанализирована эволюция энергетического фактора в международных отношениях в начале XXI века через призму его влияния на региональный интеграционный процесс в рамках таких объединений как АСЕАН и МЕРКОСУР. Выявлено общие и отличительные черты решения энергетической проблематики в деятельности интеграционных образований Юго–Восточной Азии и Южной Америки.

Ключевые слова: интеграция, энергетический фактор, энергетическая дипломатия.

Maléványi, O.O. The evolution of the energy factor in the activities of regional integration of ASEAN and Mercosur in the beginning XXI century

Analyzed the evolution of the energy factor in international relations at the beginning of the XXI century through the prism of its impact on regional integration process within such organizations as ASEAN and Mercosur. There are common and distinctive features of solving energy problems in the integration of the formations of Southeast Asia and South America.

Key words: integration, energy factor, energy diplomacy.